1-ŞÖBA · VETERINARIYA MEDITSINASI VA HAYVONLAR SALOMATLIGI

PARRANDALAR SALMONELLYOZINING EPIZOOTOLOGIYASI VA RIVOJLANIŞ XUSUSIYATLARI

Adabiyotlar şarhi

Roʻzimov V.U. – SamDVMÇBU Nukus filiali Assistenti v.f.b.f.d., (PhD)
Murtazaeva G.S.-SamDVMÇBU Nukus filiali 1-bosqiç magistranti

DOI
10.66073/ReFocus-Conf/1311020
NASHR SANASI
13.11.2026 · Nukus
SAHIFALAR
124–126
NASHR HAMKORI
Research Focus
ISSN 2181-3833

IQTIBOS UÇUN Roʻzimov V.U., Murtazaeva G.S. Parrandalar salmonellyozining epizootologiyasi va rivojlaniş xususiyatlari // Veterinariya meditsinasi va çorvaçilikdagi dolzarb muammolar va ularning yeçimlari: xalqaro ilmiy va ilmiy-texnik anjuman materiallari. – Nukus, 2026. – B. 124–126. – DOI: 10.66073/ReFocus-Conf/1311020

ANNOTATSIYA *Maqolada parrandalar salmonellyozining etiologiyasi, infeksiya tarqaliş yöllari, yoşga boğliq moyillik va yaşirin taşuvçilik haqidagi adabiyotlar tahlil qilinadi. Pulloroz, parranda tifi hamda paratif salmonella infeksiyalarining farqlari yoritiladi. Tadqiqotlarda aniqlangan içak mikroflorasi, oziqlantiriş va reproduktiv a'zolarda qözğatuvçining saqlanişiga oid dalillar özaro boğliq holda muhokama qilinadi.*

KALIT SÖZLAR parrandalar, salmonellyoz, Salmonella Enteritidis, pulloroz, parranda tifi, epizootologiya, patogenez, taşuvçilik.

Kiriş. Salmonellyoz – Salmonella avlodiga mansub bakteriyalar keltirib çiqaradigan yuqumli kasallik. Parrandalarda u içak zararlanişi, umumiy infeksiya yoki klinik belgilarsiz taşuvçilik körinişida keçişi mumkin. Kasallikning xöjalikdagi ahamiyati jöjalar nobud bölişi, ösişning sustlaşişi va reproduktiv körsatkiçlarning pasayişi bilan boğliq. Ayrim serovarlarning tuxum va göşt orqali odamlarga yuqişi esa masalaning veterinariya-sanitariya ahamiyatini oşiradi [1, 2].

Kasallikni yoritişda barça salmonella infeksiyalarini bir xil deb talqin qiliş töğri emas. Yoş jöjalardagi pulloroz, voyaga yetgan parrandalardagi tif va belgilarsiz keçuvçi paratif infeksiyalari turli epizootologik vaziyatlarni yuzaga keltiradi. Şuning uchun adabiy ma'lumotlarni qözğatuvçining nomi, parranda yoşi va tadqiqot şaroiti bilan boğlab tahlil qiliş zarur. Uşbu şarhda kasallikning biologik mohiyatini tuşuntiruvçi manbalar va uni tarqalişiga oid birlamçi tadqiqotlar tanlab körib çiqildi.

Maqolaning maqsadi. Parrandalar salmonellyozining rivojlanişi va tarqalişini belgilovçi omillarni ilmiy adabiyotlar asosida umumlaştiriş, yoşga boğliq moyillik hamda yaşirin taşuvçilikning epizootologik ahamiyatini oçib beriş.

Qözğatuvçining biologik xususiyatlari. Salmonellalar grammanfiy, spora hosil qilmaydigan tayoqçasimon bakteriyalardir. Köpçiligi harakatçan; Gallinarum va Pullorum biovarlari bundan mustasno. Parrandalarda ahamiyatli salmonellalar asosan Salmonella

enterica turiga mansub. Enteritidis va Typhimurium nomlari alohida tur emas, serovarlarni bildiradi. Serovarni aniqlaş infeksiyaning manbai va tarqaliş xususiyatlarini tushunişga xizmat qiladi [1, 2].

Pullorozni S. enterica serovar Gallinarum biovar Pullorum, parranda tifini esa Gallinarum biovar Gallinarum qözğatadi. Pulloroz köproq yoş jöjalarda septik keçişi bilan ajralib turadi; tif ösayotgan va katta yoşdagi parrandalarda ham oğir keçişi mumkin. Enteritidis hamda Typhimurium bilan boğliq infeksiyalarda esa taşuvçilik va mahsulotning ifloslanişi alohida ahamiyat kasb etadi [1, 2].

Infeksiya manbalari va tarqaliş yöllari. Kasallangan hamda taşuvçi parrandalar infeksiyaning saqlanişida muhim örin tutadi. Qözğatuvçi axlat bilan ajralib, yem, suv, töşama va jihozlar orqali boşqa parrandalarga ötişi mumkin. Tuxum bilan boğliq yuqişda reproduktiv a'zolarning zararlanishini tuxum pöçoğining taşqi ifloslanişidan farqlaş lozim. Bu ikki holatni birlaştiriş infeksiya kelib çiqişini notöğri baholaşga sabab böladi [1, 2].

S.Li va boşqalar (2021) Enteritidis tarqalişini genom ma'lumotlari va tirik parranda savdosi bilan boğlab örgangan. Mualliflar 98 mamlakatga tegişli 30 mingdan ortiq genomni tahlil qilib, naslli parrandalarni markazlaşgan manbalardan yetkazib beriş va xalqaro savdo infeksiyaning keng tarqalişiga hissa qöşganini asoslovçi dalillar keltirgan [3]. Uşbu natija xöjalikka kirib kelayotgan nasl materialining kelib çiqişi epizootologik tekşiruvning muhim qismi ekanini körsatadi. Biroq bu natijalardan har bir alohida xöjalikdagi zararlaniş faqat naslli parranda orqali sodir böladi, degan xulosa kelib çiqmaydi. Mahalliy öçoqni tuşuntirişda nasl materialining kelib çiqişi bilan bir qatorda parvariş şaroiti va xöjalik içidagi aloqalar ham baholanişi kerak.

Yoşga boğliq moyillik va oziqlantirişning ahamiyati. G.H.Snoeyenbos, O.M.Weinack va C.F.Smyser (1978) yoş jöjalarda normal içak mikroflorasining salmonellalarga qarşi himoya ahamiyatini körsatgan. Ularning tajribalarida tanlangan katta yoşdagi parrandalardan olingan mikroflora yoş quşlarning salmonella bilan zararlanişiga qarşiligini oşirgan. Mualliflar bu natijani içakda mikroorganizmlar örtasidagi raqobat bilan izohlagan [4]. Demak, yoşga boğliq moyillikni faqat immun tizimining yetilmaganligi bilan tuşuntiriş yetarli emas; içak mikrobiotasining şakllanişi ham muhimdir.

J.A.Durant va boşqalar (1999) oziqlantiriş töxtatilgan tovuqlarda jiğildondagi laktobatsillalar va organik kislotalar kamayişi, pH kötarilişi hamda Enteritidis kolonizatsiyasi kuçayişini aniqlagan. Mazkur tajribada içki a'zolarga tarqaliş ham nazorat guruhiga nisbatan ortgan [5]. Bu natijalar katta yoşdagi parranda ham noqulay fiziologik şaroitda infeksiyaga moyil bölişi mumkinligini körsatadi.

Snoeyenbos va boşqalar mikrofloraning himoya imkoniyatini, Durant va boşqalar esa bu himoyaga ta'sir qiladigan oziqlantiriş omilini örgangan. Tadqiqotlarning umumiy jihati ovqat hazm qilish tizimidagi biologik muhitning muhimligidir. Şu bilan birga, birinçi iş yoş quşlarga, ikkinçisi katta yoşdagi tuxumçi tovuqlarga tegişli bölgani sababli ularning natijalarini bir xil yoş guruhiga bevosita köçiriş mumkin emas.

Kasallikning rivojlanişi va yaşirin taşuvçilik. Salmonellyoz patogenezida içakda joylaşiş, içki a'zolarga tarqaliş va organizmda uzoq saqlaniş özaro boğliq jarayonlardir. Ularning qaysi biri ustun bölişi kasallikning klinik körinişini belgilaydi. Şuning uçun bir guruh parrandada aniq kasallik, boşqa guruhda esa taşuvçilik kuzatilişi qarama-qarşi holat emas.

P.Wigley va boşqalar (2001) tajribaviy Pullorum infeksiyasida bakteriyaning taloq va reproduktiv a'zolarda 40 haftadan ortiq saqlanişini körsatgan. Taloqdagi taşuvçilikning asosiy joyi makrofaglar bölgan. Jinsiy yetiliş davrida tuxumdon va tuxum yölining kolonizatsiyasi kuzatilgan [6]. Bu natija kasallikdan keyingi taşuvçilikning biologik asosini tuşuntiradi.

Wigley va boşqalar aniqlagan hujayra içida saqlaniş hodisasi Durant va boşqalar örgangan içak kolonizatsiyasidan farq qiladi. Birinçisi organizm içidagi uzoq muddatli saqlanişni, ikkinçisi esa dastlabki himoya tösiqlarining o'zgarişini yoritadi. Li va boşqalar işini ular bilan birga tahlil qiliş individual parranda organizmidagi infeksiya bilan naslçilik tizimi orqali tarqaliş örtasidagi boğliqlikni tuşunişga yordam beradi.

Klinik namoyon bölişi va patologik özgarişlar. Yoş parrandalarda holsizlik, iştahaning pasayişi, iç ketişi va suvsizlaniş kuzatilişi mumkin. Pullorozda jöjalar orasidagi septik keçiş, katta parrandalarda esa tuxumdorlik va jöja çiqişining pasayişi e'tiborni tortadi. Klinik belgilar serovar va yoşga qarab farqlanadi [2]. Wigley va boşqalar tajribasida kasallikning dastlabki bosqiçlarida jigar, taloq va yurakdagi özgarişlar, keyinroq ayrim parrandalarda tuxumdon hamda follikullarning zararlanişi qayd etilgan [6].

Adabiyotlarni taqqoslaşdan kelib çiqadiki, iç ketişi yoki tuxumdorlikning kamayişi kabi belgilar kasallikni tuşuntiriş uçun boşlanğiç ma'lumot beradi. Ularni yoş, guruhdagi tarqaliş va qözğatuvçining aniqlanişi bilan boğlab baholaş taşxisning mazmunini aniqlaştiradi. Şarhda klinik körinişning özi asosida serovarni belgilaşga yöl qöyilmaydi.

Xulosa. Parrandalar salmonellyozi turli klinik va epizootologik körinishlarga ega infeksiyadir. Tanlangan tadqiqotlar içak mikroflorasi, oziqlantiriş holati, hujayra içidagi taşuvçilik va naslçilik aloqalari kasallikni tuşuntirişda bir-birini töldirişini körsatadi. Yoş jöjalardagi oğir keçiş bilan katta parrandalardagi taşuvçilikni birgalikda örganiş infeksiya manbalarini aniqroq izohlaşga imkon beradi. Keyingi tadqiqotlarda parranda yoşi, serovar va xöjalikning nasl materiallari bilan ta'minlaniş tarixini bir xil tartibda qayd etiş maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. WOAH. Salmonellosis. Manual of Diagnostic Tests and Vaccines for Terrestrial Animals. 2022. Chapter 3.10.7.
2. WOAH. Fowl typhoid and pullorum disease. Manual of Diagnostic Tests and Vaccines for Terrestrial Animals. Chapter 3.3.11.
3. Li S., He Y., Mann D. A., Deng X. Global spread of Salmonella Enteritidis via centralized sourcing and international trade of poultry breeding stocks. Nature Communications. 2021;12:5109. DOI: 10.1038/s41467-021-25319-7.
4. Snoeyenbos G. H., Weinack O. M., Smyser C. F. Protecting chicks and poults from Salmonellae by oral administration of "normal" gut microflora. Avian Diseases. 1978;22(2):273–287.
5. Durant J. A., Corrier D. E., Byrd J. A., Stanker L. H., Ricke S. C. Feed deprivation affects crop environment and modulates Salmonella enteritidis colonization and invasion of leghorn hens. Applied and Environmental Microbiology. 1999;65(5):1919–1923. DOI: 10.1128/AEM.65.5.1919-1923.1999.
6. Wigley P., Berchieri A. Jr., Page K. L., Smith A. L., Barrow P. A. Salmonella enterica serovar Pullorum persists in splenic macrophages and in the reproductive tract during persistent, disease-free carriage in chickens. Infection and Immunity. 2001;69(12):7873–7879. DOI: 10.1128/IAI.69.12.7873-7879.2001.